

De Vroedmeesterpad: 5 voor 12

Iwan Lewylle

BRAKONA

Jaarboek

2012

De Vroedmeesterpad:

5 voor 12

Iwan Lewylle

De Vroedmeesterpad (*Alytes obstetricans*) in Vlaams-Brabant en Limburg heeft betere tijden gekend. De laatste jaren nemen op verschillende locaties de aantallen 'fluitende' Vroedmeesterpadden af. Af en toe valt er ook goed nieuws te rapen: nu en dan wordt er ook al eens een nieuwe vindplaats ontdekt. Toch is de globale balans negatief: de totale Vlaamse populatie zit op een historisch dieptepunt. Aan initiatieven ontbreekt het nochtans niet. Op heel wat vindplaatsen worden acties op touw gezet, maar die zijn niet altijd even succesvol. Waarom deze acties niet effectief zijn, was tot voor kort nogal onduidelijk.

Vinger aan de paddenpoot

In 2010 werd met de steun van de Provincie Vlaams-Brabant een Bijzonder Natuurbeschermingsproject opgestart om na te gaan hoe het met de Vroedmeesterpad in de provincie is gesteld (Lewylle, 2011). De Vlaams-Brabantse populaties werden in het

verleden immers niet systematisch opgevolgd. Bovendien werden de beschikbare data niet (altijd) gecentraliseerd waardoor het moeilijk was om een vinger aan de pols te kunnen houden. Hoe goed (of slecht) stond de soort er voor? Waarom leken de aantallen op enkele plaatsen te dalen? Welke maatregelen zouden

Figuur 1:

Een volwassen mannetje Vroedmeesterpad met eisnoer op de rug.

Foto: Jan Van der Voort

moeten worden genomen om de soort er opnieuw bovenop te helpen? Veel vragen, maar al gauw bleek dat er eerst een antwoord moest worden gevonden op misschien wel de belangrijkste vraag: hoe ziet de ideale (voortplantings)habitat van de Vroedmeesterpad er uit?

Met deze vraagstelling in het achterhoofd werd in 2010-2011 elke populatie in Vlaams-Brabant op minstens drie warme avonden bezocht, op zoek naar roepende dieren. Vooral de mannetjes roepen (of beter: 'fluiten'), maar ook vrouwtjes durven al wel eens een kreet slaan. Vroedmeesterpadden roepen doorgaans van begin april tot augustus, met een duidelijke piek in mei en juni. Naast de speurtocht naar 'fluiters' werden alle gekende voortplantingspoelen minstens één keer bemonsterd in juli - augustus, op zoek naar larven. Om een beter zicht te krijgen op de habitatvereisten van de soort, werden aanvullende terreinbezoeken uitgevoerd in Grootloon, Voeren, Nederlands Limburg en de Viroin.

Cijfers en getallen

De Vlaams-Brabantse hotspot ligt zonder twijfel in Neerijse, een deelgemeente van Huldenberg (Figuur 3). Rond de oude herenhoeve Ter Saert weerklinken al meer dan 35 jaar fluitende padjes. Nadat de nabijgelegen zandgroeve Ganzeman in 2005 in beheer werd gegeven aan Natuurpunt, werd deze locatie vrij snel door de soort gekoloniseerd (Lehouck & Jooris, 2006). De populatie in de groeve groeide gestaag aan tot ca. 50 roepers in 2008-2009 (mond. med. Boudewijn Goddeeris). Nog beter: de soort wist van daar uit nieuwe locaties te bereiken: zowel nabij het Instituut de Ganspoel in Loonbeek (Huldenberg) als in de dorpskern van Duisburg werden sinds 2009 roepende Vroedmeesterpadden gehoord. Minder goed nieuws: in 2012 werden in Ganspoel slechts één of twee dieren gemeld, ondanks de aanleg van extra voortplantingshabitat. Ook de aantallen in de groeve Ganzeman namen in 2010-2011 af tot ca. 15 roepende Vroedmeesterpadden.

Figuur 2:

De larven van de Vroedmeesterpad zijn goed herkenbaar aan de zwarte spikkels op de staartzoom.
Foto: Iwan Lewylle

Soortfiche

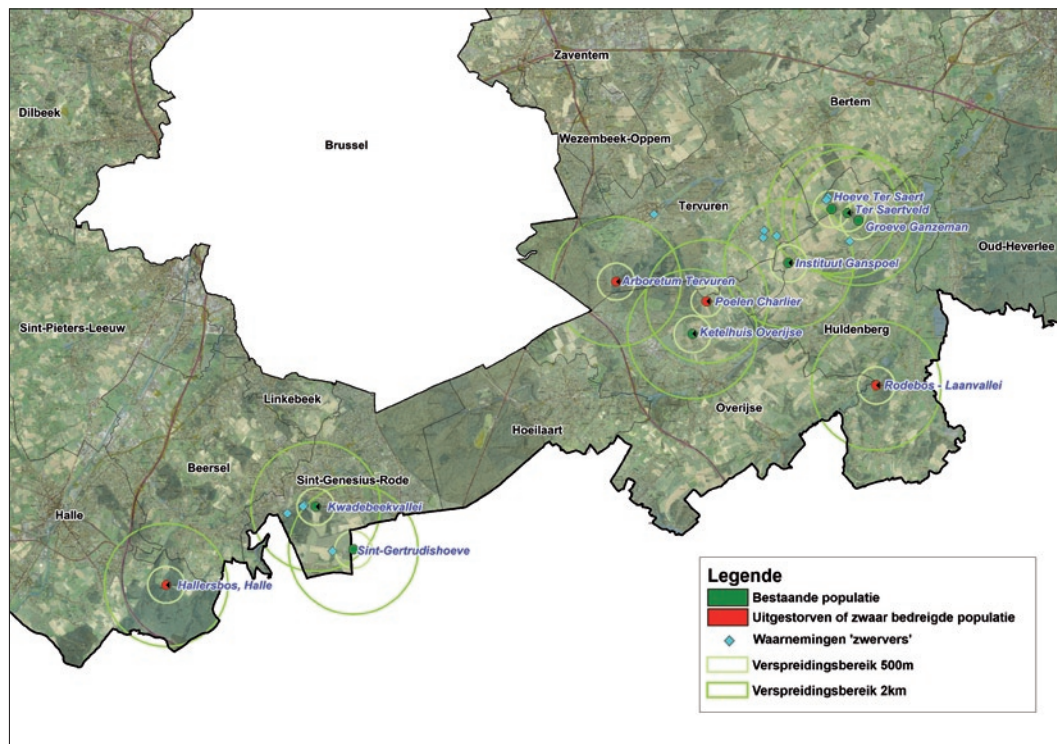
*De Vroedmeesterpad is een klein, onopvallende amfibie: 4 à 5 cm groot, wrattig, uniform gekleurd met een gedrongen lichaamsbouw (Figuur 1). De ogen hebben een verticale pupil en dat is best opmerkelijk want – op de Knoflookpad (*Pelobates fuscus*) na – hebben alle andere inheemse paddensoorten een horizontale pupil. Op het eerste gezicht lijkt de soort weinig om het lijf te hebben, maar niets is minder waar. Vooral het mannetje houdt er intrigerende gewoontes op na: hij masseert de cloaca van het vrouwtje wanneer ze de eieren legt, vormt met de achterpoten een 'korfje' waarmee hij het eisnoer opvangt, draait dit rond zijn achterpoten en draagt de eieren 15 tot 40 dagen met zich mee. De larven ontwikkelen dus 'op de rug' van het mannetje, niet in het water. Eenmaal ze een bepaalde grootte hebben, worden de larven in het water afgezet. Larven kunnen tamelijk groot worden (tot 9 cm) en zijn vooral herkenbaar aan de bruine en witte stippen op de staart (Figuur 2).*

Het leefgebied van de soort is vrij divers. Vroedmeesterpadden zijn echte zonnekloppers en kiezen dan ook een (sterk) zonbeschenen habitat. Bosranden en graslanden op zuidgerichte hellingen in een kleinschalig landschap, maar ook door de mens gecreëerde landschappen zoals groeves, kerkhoven, zelfs tuinen, ...: het kan allemaal, zolang het er maar warm is. De soort prefereert een schrale, open vegetatie. Muizenholen en holtes en spleten tussen stenen of onder dood hout zijn een must als schuil- en overwinteringsplek. Een groot deel van de Vroedmeesterpadden in Vlaanderen houdt zich op nabij oude of vervallen gebouwen waar ze plekjes kunnen vinden om vorstvrij te overwinteren. De plaatsen waar larven worden afgezet variëren van kleine plassen tot vrij grote (bron)vijvers, op voorwaarde dat die niet al te voedselrijk zijn.

In Nederland en Vlaanderen zit de Vroedmeesterpad op de noordwestgrens van haar Europees areaal. Het verspreidingsgebied in Vlaanderen is sterk versnipperd en nagenoeg alle populaties zijn sterk van elkaar geïsoleerd. In Limburg komt de soort voor in Grootloon en Voeren maar de aantallen zijn er de voorbije jaren drastisch gedaald. Ook Vlaams-Brabant telt slechts een handvol autochtone populaties, verspreid over Sint-Genesius-Rode, Overijse en Huldenberg. Recent werd een aantal roepende mannetjes ontdekt in Tervuren, in de dorpskern van Duisburg (Tervuren) en Loonbeek (Huldenberg). Op sommige locaties werd de soort illegaal geïntroduceerd zoals in Wervik, Gent, Ternat en Herk-de-Stad. In Wallonië is de soort nog vrij algemeen, hoewel ze ook daar (sterk) lijkt af te nemen (mond. med. Peter Engelen).

Figuur 3:

Verspreiding van de Vroedmeesterpad in Vlaams-Brabant. De bufferzones (met een straal 2 km) geven de 'maximale' dispersiecapaciteit van de Vroedmeesterpad weer. Populaties die binnen elkaars bufferzone(s) liggen, behoren tot eenzelfde metapopulatie. De populatie ter hoogte van het Instituut Ganspoel ligt in theorie net buiten de bufferzone(s) van de populaties in Neerijse, maar wordt toch tot de metapopulatie gerekend, nl. die van Ter Saert-Ganzeman-Ganspoel. 'Zwervers' worden op de kaart als een puntlocatie (ruit) weergegeven; het gaat hier om eenmalige waarnemingen van (roepende) exemplaren. Vaak is niet geweten waar deze dieren zich (kunnen) voortplanten. Digitale versie van de orthofoto's Vlaams-Brabant 2007 (AGIV & provincie Vlaams-Brabant)

Figuur 4:

Deze kunstmatige tuinvijver in Overijse is een vaste voortplantingsstek van de Vroedmeesterpad. Bijna jaarlijks worden hier larven afgezet, soms zelfs meer dan honderd stuks. Ook in Nederland plant de soort zich voort in gelijkaardige kunstmatige waterpartijen. Foto: Iwan Lewylle

In Overijse zitten de Vroedmeesterpadjes voornamelijk in een particuliere tuin, nabij een oude zandgroeve. Op deze locatie werden in 2008 nog tien roepende mannetjes geteld, al bleef in 2012 de teller er steken op amper drie, misschien vier roepers. De soort plant er zich voort in een kleine, betonnen tuinvijver (Figuur 4). In de nabijgelegen Nellebeekvallei werden in 2004 drie roepende mannetjes gehoord maar deze 'populatie' lijkt intussen te zijn verdwenen. Om de soort van lokaal uitsterven te behoeden, werden

in de nabijheid van de tuin en de Nellebeekvallei vijf nieuwe poelen aangelegd door Regionaal Landschap Dijleland, voorsnog zonder succes... In de gemeente Sint-Genesius-Rode zitten de Vroedmeesterpadden voornamelijk in de Kwadebeekvallei, een klein natuurgebied aan de rand van de dorpskern. In 2011 werden er zeven roepers geregistreerd. Er worden ook regelmatig roepende dieren gehoord in twee veedrinkpoelen in het Waterloooveld, een aangrenzend akkergebied tussen Sint-Genesius-Rode en Waterloo. Een handvol meldingen komt uit tuinen van een woonwijk in Sint-Genesius-Rode. In Sint-Agatha-Rode en Tervuren werden resp. in 2004 en 2005 voor het laatst Vroedmeesterpadden waargenomen. Sindsdien werd het er akelig stil. In de omgeving van het Rodebos-Laanvallei (Sint-Agatha-Rode) liggen wel nog verschillende schrale heidepercelen maar deze zijn (te) klein en worden te weinig door de zon beschenen. Ook de (voormalige) voortplantingsvijver wordt vrij sterk beschaduwd door het omliggende bos. Bijkomend knelpunt: in de poel zit vis. De populatie in het arboretum in Tervuren is – net als die in het Hallerbos in Halle – meer dan waarschijnlijk al (tientallen) jaren uitgestorven. De laatst gekende

waarnemingen dateren er van 1986 (11 ex. in het arboretum) en 1994 (6 ex. in het Hallerbos). In Tervuren werd wel nog een enkeling gehoord in de dorpskern in 2009.

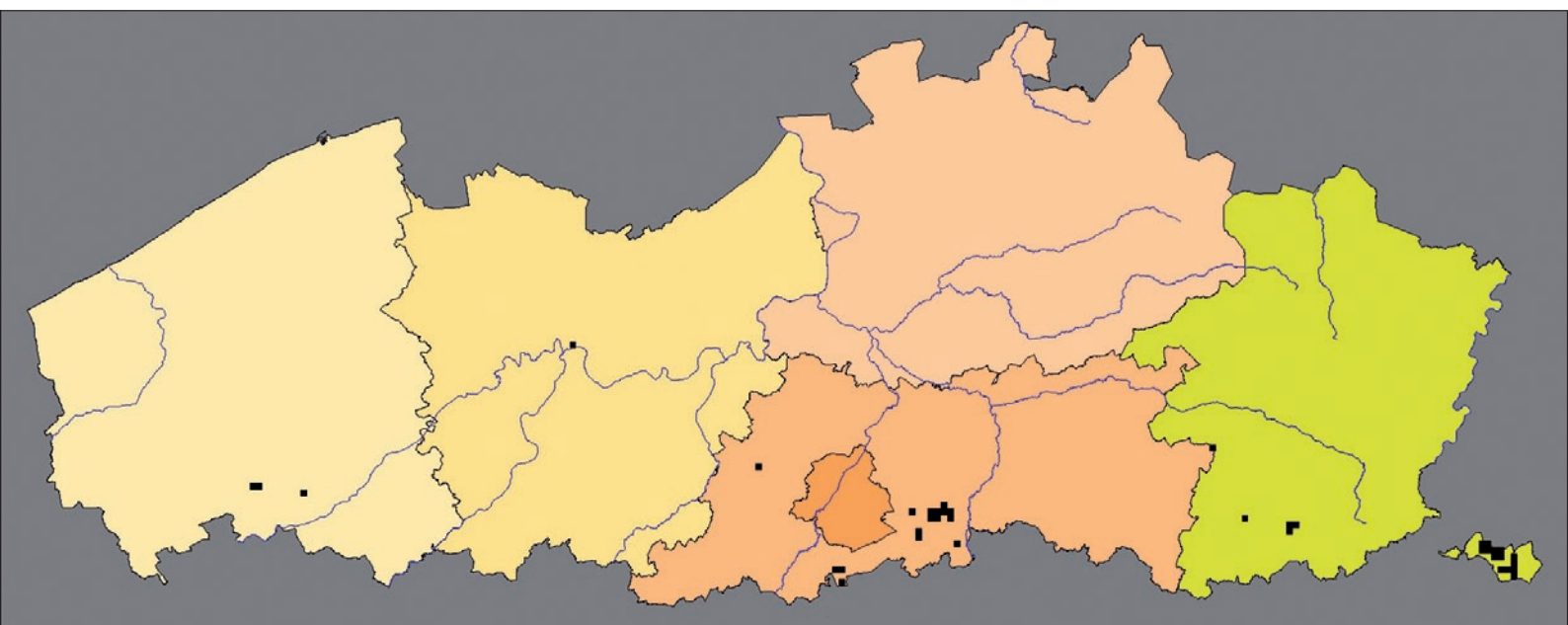
Globaal gezien lijkt dit niet meteen een rooskleurig plaatje: een handvol geïsoleerde populaties met voornamelijk erg lage en meestal ook dalende aantallen. Zou het kunnen dat er tijdens de zoektocht veel exemplaren over het hoofd werden gezien en dat de soort er toch nog beter aan toe is dan wordt vermoed? Misschien wel. Onderzoek heeft aangetoond dat slechts 5 tot 10% van de populatie gelijktijdig roept (Crombags & Hoogerwerf, 1993). Het aantal roepende mannetjes dat tijdens één luistersessie wordt vastgesteld, geeft dus slechts een (vage) indicatie voor de populatiegrootte: het werkelijke aantal kan tien tot twintig keer hoger liggen. Bijkomende moeilijkheid: Vroedmeesterpadden zijn pas na drie jaar volwassen en nemen dan pas voor het eerst aan de roepkoren (en de voortplanting) deel. Omdat amfibieënpopulaties voor een groot deel uit juvenielen en onvolwassen dieren bestaan en net die dieren worden gemist bij (nachtelijke) luistersessies, kan ook dit kan leiden tot een aanzienlijke onderschatting van de werkelijke aantallen.

Voortplantingshabitat Vroedmeesterpad

Het project wou o.a. een antwoord vinden op de vraag hoe een ideaal voortplantingshabitat er voor een Vroedmeesterpad zou moeten uitzien. Diep of ondiep? Veel of weinig waterplanten? Mesotroof of eutroof? Met of zonder vis? Omdat het aantal voortplantingspoelen in Vlaams-Brabant te beperkt is, werden ook voortplantingslocaties in andere regio's bezocht. In Belgisch Limburg worden larven voornamelijk afgezet in kunstmatige waterpartijen (veedrinkbakken en tuinvijvertjes). Vooral speciaal ontworpen betonnen voortplantingsbakken lijken er goed aan te slaan. Geëutrofeerde veedrinkpoelen en vijvers met sterke bloei van o.a. bruinwieren of draadalgen scoren veel minder goed. In Nederlands Limburg en ten zuiden van Samber en Maas werden de meeste larven aangetroffen in kleine plassen en (middel)grote poelen in groeves. In het gros van de gevallen ging het om mesotrofe poelen waarin nauwelijks of geen waterplanten voorkwamen.

De Vroedmeesterpad komt in Nederland vaak samen voor met de Geelbuikvuurpad (*Bombina variegata*). Ze profiteert er lokaal van de nieuwe biotopen die er voor de

Figuur 5:
Verspreiding van de
Vroedmeesterpad in Vlaanderen
(1996-2012)(bron: Hyladatabank)

Staat van instandhouding van de Vroedmeesterpad in Vlaams-Brabant

Op basis van het aantal adulten en larven dat tijdens het project 'Vroedmeesterpad in Vlaams-Brabant' (Lewylle, 2011) in 2010-2011 werd waargenomen, werd de toestand van de verschillende populaties bepaald. Hiervoor werden de criteria gehanteerd voor de bepaling van de lokale staat van instandhouding (Adriaens et al., 2008). Het resultaat was teleurstellend, maar zeker niet verrassend. De toestand van alle populaties in Vlaams-Brabant bevond zich in een ongunstige staat van instandhouding (Tabel 1). Engelen en Jooris maakten in 2009 eenzelfde oefening, maar dan op Vlaams niveau. Ook zij kwamen min of meer tot eenzelfde conclusie en luidden als eersten de alarmbel. Indien we rekening zouden houden met de bevindingen van Crombaghs en Hoogerwerf (1993) dat slechts 5 tot 10 % van de populatie gelijktijdig roept en dat het werkelijke aantal dieren dus tien tot twintig keer hoger kan liggen dan het aantal roepende mannetjes dat werd vastgesteld, dan zouden de populatieschattingen voor Vlaams-Brabant er al een pak rooskleuriger uitzien: de provinciale populatie zou dan ca. 500, mogelijk zelfs ongeveer 1000 exemplaren zou tellen. Dergelijke cijfers lijken ons echter te optimistisch, aangezien tijdens inventarisaties naar roepende Vroedmeesterpaden quasi nooit hoge aantallen niet-roepende exemplaren worden gevonden.

Tabel 1:

Overzicht toetsing van de Vlaams-Brabantse populaties aan de staat van instandhouding (IHD) voor het criterium 'toestand van de populatie' in 2010-2011. Wanneer de populaties worden geclusterd tot metapopulaties (Figuur 3), dan is de toestand iets minder kritiek, maar wordt toch geen betere 'score' behaald voor de IHD's. Alle (meta) populaties bevinden zich dus in een ongunstige staat van instandhouding. De wijze van inventariseren vond plaats zoals voorgeschreven in Adriaens et al. (2008).

Criterium toestand populatie							
Staat van Instandhouding		populatiegrootte		voortplanting		afstand nabije populatie	
gunstig	A - goed	>200 roepende mannetjes		talrijke larven of juvenielen		< 1 km	
	B - voldoende	50 - 200 roepende mannetjes		larven of juvenielen		1 - 2 km	
ongunstig	C - gedegradeerd	< 50 roepende mannetjes		geen larven of juvenielen		> 2 km	
niet voldoende onderzocht	n. v. o.						
		Populatiegrootte				Afstand nabije populatie	
Naam populatie	Gemeente	Roepende adulten	Staat	Voortplanting	Staat	km	Staat
Groeve Ganzeman*	Neerijse	15	C	18	B	1 - 2 km	B
Hoeve Ter Saert*	Neerijse	10	C	0	C	1 - 2 km	B
Ter Saertveld*	Neerijse	0	C	1	B	1 - 2 km	B
Ganspoel*	Neerijse	7	C	0	C	>2 km	C
Ketelhuis Overijse	Overijse	5 & 10	C	150	A	>2 km	C
Kwadebeekvallei**	Sint-Genesius-Rode	6	C	9	B	1 - 2 km	B
Waterlooveld**	Sint-Genesius-Rode	2 à 3	C	0	C	1 - 2 km	B
Rodebos - Laanvallei	Sint-Agatha-Rode	0	C	0	C	>2 km	C
Tervuren	Tervuren	0	C	/	n. v. o.	>2 km	C
Hallersbos	Halle	/	n. v. o.	/	n. v. o.	>2 km	C
* Metapopulatie Huldenberg		32	C	19	B	>2 km	C
** Metapopulatie Sint-Genesius-Rode		8 à 9	C	9	B	>2 km	C

Geelbuikvuurpad werden aangelegd. In Wallonië delen Vroedmeesterpad en Rugstreeppad (*Bufo calamita*) al wel eens dezelfde habitat. De Rugstreeppad en de Geelbuikvuurpad zijn beide uitgesproken pionierssoorten. Bij de Vroedmeesterpad lijkt dit - zeker wat de voortplantingshabitat betreft - minder het geval aangezien larven ook worden afgezet in bv. (bron)poelen in bossen of aan bosranden.

De Bruine kikker (*Rana temporaria*), Gewone pad (*Bufo bufo*), Alpenwatersalamander (*Ichthyosaura alpestris*) en Kleine watersalamander (*Lissotriton vulgaris*) zijn vrijwel altijd aanwezig op vindplaatsen van Vroedmeesterpad. Toch zou, op basis van de inventarisaties in Vlaanderen, kunnen worden geconcludeerd dat de Vroedmeesterpad zich vooral lijkt voort te planten op plaatsen waar andere amfibiesoorten niet in al te hoge dichtheden voorkomen.

En wat met de soorten uit het groene kikkercomplex? Voor Nederlands Limburg is het moeilijk om hierover een uitspraak te doen. Bastaardkikker (*Pelophylax kl. esculentus*), Meerkikker (*Pelophylax ridibundus*) en Poelkikker (*Pelophylax lessonae*) waren in Zuid-Limburg anno 1980 knap zeldzaam (Smit, 1981) maar de eerste twee worden er tegenwoordig wel als begeleidende soorten van Vroedmeesterpad omschreven (van Buggenum *et al.*, 2009). Toch lijkt het ernaar alsof deze laatste (sterk) te lijden kan hebben onder de aanwezigheid van 'groene kikkers'. De aanwezigheid van Meerkikkers (Figuur 5) in Grootloon en Huldenberg lijkt alvast nefast voor de soort. In Grootloon hebben Meerkikkers recent verschillende veedrinkpoelen en een voortplantingsbak gekoloniseerd. Ze kwamen, plantten er zich voort en de Vroedmeesterpadden gingen achteruit. Ook in Huldenberg (groeve Ganzeman en Instituut Ganspoel) krijgen Meerkikkers stevig voet aan grond. De impact op de Vroedmeesterpadden is hier niet meteen duidelijk. Wel is bekend dat Meerkikkers te duchten

Figuur 5:

Op plaatsen waar de Meerkikker zich vestigt, lijkt de Vroedmeesterpad het onderspit te delven.
Foto: Hugo Willocx

predatoren zijn, die mogelijk juveniele Vroedmeesterpadden kunnen verschalken. Bovendien kunnen de larven van Meerkikker in voedselconcurrentie treden met de larven van de Vroedmeesterpad. In Nederland neemt men alvast het zekere voor het onzekere en worden voortplantingsplaatsen van Vroedmeesterpad die werden gekoloniseerd door Meerkikkers gedempt en later opnieuw uitgegraven (mond. med. Ben Crombaghs). Het is voorlopig nog onduidelijk of dergelijke acties succesvol zijn of niet, en of Meerkikkers deze locaties uiteindelijk verlaten bij gebrek aan geschikte waterpartijen.

Een andere onderzoeksvraag: wat is de impact van organische vervuiling in de voortplantingspoelen? De Vroedmeesterpad verdraagt waarschijnlijk een geringe mate

Figuur 6:

De voortplantingspoel nabij de Hoeve Ter Saert was lang een vaste waarde voor de Vroedmeesterpad. In 2003 werden hier nog 40 roepende Vroedmeesterpadden gehoord, in de periode 2011-2012 ging het nog om acht à negen roepers. Ondanks meerdere, intensieve schepnetbemonsteringen werden er slechts twee larven gevonden. De massale algenbloei die zich regelmatig in deze waterpartij ontwikkelt, zit hier mogelijk voor iets tussen.
Foto: Iwan Lewylle

Figuur 7 (links):

In de voortplantingsbak in Ganspoel (links vooraan) en de veedrinkvijver werden vooralsnog geen larven van Vroedmeesterpad gevonden. Beide waterpartijen zijn troebel en werden gekoloniseerd door tientallen Meerkikkers. Ook de landhabitat groeide recent dicht door sierplanten. Voorlopig wachten de aangelegde, zonbeschenen steenhopen nog op hun eerste 'fluiters'.

Foto: Iwan Lewylle

Figuur 8 (rechts):

De voortplantingspoel in de groeve Ganzeman groeide in 2009-2011 dicht met Riet, Grote Lisdodde, Lidsteng en fonteinkruiden. In de winter van 2011-2012 werd deze waterpartij geschoond en voorzien van ondiepe zones. Extra beheer in de komende jaren is een noodzaak.

Foto: Iwan Lewylle

aan organische vervuiling (Platform Geelbuikvuurpad en Vroedmeesterpad, 2006). De soort komt vooral voor in mesotrofe tot van nature voedselrijke waterpartijen. In zeer eutrofe tot hypertrofe waterpartijen worden echter zelden larven – en dan steeds in zeer lage aantallen – aangetroffen. Een te hoog nutriëntengehalte heeft voor de soort meerdere nadelen. Zo leidt het vaak tot kroosvorming, algenbloei of troebel water (Figuur 6). Water dat helemaal is bedekt met een dikke krooslaag, warmt minder snel op en dat heeft een tragere metamorfose van amfibieënlarven tot gevolg. Vroedmeesterpaddenlarven mogen dan wel tolerant zijn voor koude watertemperaturen, toch tonen ze een duidelijke voorkeur voor ondiepe, snel opwarmende oeverzones of ondiepe poelen. Mogelijk ligt het voortplantingssucces in dergelijke heldere, warme waterpartijen (aanzienlijk) ook hoger.

Ander nadeel: eutrofiëring zorgt er waarschijnlijk voor dat de voortplantingshabitat meer geschikt wordt voor andere amfibieënsoorten (bv. Meerkikkers), doordat de vegetatie er zich veel beter en sneller kan ontwikkelen. Een waterpartij met een hoog trofiegehalte is bovendien ook vaak indicatief voor een gedegradiseerd landhabitat (bv. vermeste

weilanden). In Nederland streeft men in voortplantingspoelen van Vroedmeesterpad naar een maximale bedekking van 20-25% met water- en oeverplanten en wordt elke poel gemiddeld eens per drie à vijf jaar geschoond (Platform Geelbuikvuurpad en Vroedmeesterpad, 2006).

Beheermaatregelen en succesratio in Vlaams-Brabant

In het verleden werden alle pijlen gericht op een optimaal beheer van de landhabitat. Poelen werden hierbij over het hoofd gezien. In Vlaams-Brabant werd voor het eerst wel de focus gelegd op een goed beheer van voortplantingspoelen voor de Vroedmeesterpad. De voorbije jaren kon reeds heel wat gerealiseerd worden. In Sint-Genesius-Rode werd de poel in de Kwadebeekvallei opgeschoond. Het resultaat liet niet lang op zich wachten: het jaar na de schoning werden in de poel voor het eerst sinds lang negen larven aangetroffen.

De betonnen drinkwaterbakken die voor de Vroedmeesterpad werden geïnstalleerd in Ganspoel en Overijsekenden daarentegen geen succes (Figuur 7). Mogelijk oorzaken: het water in beide bakken is zeer troebel, één bak wordt sterk beschaduwde door omringende bomen, de andere wordt

bedekt door een dikke laag kroos. Bovendien werd de omgeving ook snel gekoloniseerd door Meerkikkers. Ook het landbiotoop op beide locaties is niet optimaal. In Ganspoel bv. werd de zuid-geëxponeerde helling nabij de voortplantingsbak vol geplant met sierstruiken (Pennings, 2010).

De aanleg van vijf poelen in Overijse bleek evenmin een succes. Eén poel, aangelegd in een hypertroof grasland, groeide meteen weer dicht en wordt vrij sterk beschaduwd. Twee andere weidepoelen zijn zeer troebel, er treedt af en toe een enorme algenbloei op en ook hier werden vooralsnog geen larven gevonden. De overige twee poelen in de Nellebeekvallei zijn goed voor hoge aantallen Bruine kikker, Gewone pad, Alpenwatersalamander en Kleine watersalamander maar ook hier vooralsnog geen Vroedmeesterpadden. In de kleine tuinvijver, de belangrijkste voortplantingspoel in Overijse, werden in 2010 ca. 150 larven aangetroffen. De nieuwe eigenaars hebben het huis en de tuin recent echter 'opgelapt', wat de populatie er alvast geen goed lijkt te doen.

De poel in de groeve Ganzeman werd in de winter van 2011-2012 geschoond. De poel groeide geleidelijk aan dicht met Riet en Grote lisdodde (Figuur 8). Vooral Meerkikkers leken hier baat bij

te hebben. Er werd een zeer ondiepe oeverzone aangelegd. Positief: in de zomer volgend op de uitgevoerde beheerwerken werden heel wat zonnende larven aangetroffen die zich vooral ophielden in die nieuwe oeverstrook. De twee veedrinkpoelen nabij de Ter Saert hoeve werden in het verleden maar zelden geschoond. De grootste poel nabij de hoeve vertoont in sommige jaren een stevige algenbloei. De adulte dieren houden zich hier voornamelijk op in een bosrand die door particulieren als hakhout wordt beheerd. Verdichting van deze bosrand en beschaduwing door een populierenrij nabij de poel vormen belangrijke aandachtspunten. Hopelijk wordt het hakhoutbeheer in het hellingbos voortgezet en zal de populierenrij worden gerooid. Zonder gepaste maatregelen lijkt de Vroedmeesterpad hier haar laatste tonen uit te fluiten: ondanks een intensieve bemonstering werden hier de voorbije jaren slechts drie larven gevonden, waarvan één in een verderop gelegen veedrinkpoeltje... In 2003 werden ter hoogte van de hoeve nog 40 roepende Vroedmeesterpadden gehoord, in de periode 2011-2012 ging het nog om acht à negen roepers. Kort samengevat; de recente beheermaatregelen in Vlaams-Brabant kenden tot dusver een wisselend succes!

Figuur 9 (links):

Een voortplantingsbak, geïntegreerd in een helling in een natuurgebied in Grootloon. De roepkoren laten zich vooral horen op een hoger gelegen, oud kerkhof. De bak wordt succesvol gebruikt door mannetjes Vroedmeesterpad om er hun larven in af te zetten. Foto: Iwan Lewylle

Figuur 10 (rechts):

De meest succesvolle voortplantingssite in Voeren: een herstelde veedrinkbak nabij het natuurgebied Altenbroek. Hier worden bijna jaarlijks tientallen larven waargenomen. Foto: Iwan Lewylle

En hoe gaat het in Limburg?

In Grootloon en in de Voerstreek trekt men volop de kaart van de betonnen 'voortplantingsbakken' (Figuur 9 en 10) en 'controleerbare' poeltjes in schrale graslanden (Figuur 11). Dankzij de afluatsystemen en sluisjes kan men die waterpartijen immers perfect sturen. Van zodra de waterkwaliteit niet meer voldoet, kan de bak of het poeltje worden afgelaten. In natuurgebied Altenbroek in Voeren werden in de nazomer van 2013 ca. honderd larven vastgesteld in een pas aangelegd folievijvertje nabij de voortplantingsbak zichtbaar op Figuur 10. Het lokale roepkoor nam, als enige in Vlaanderen, de laatste jaren sterk toe. In Nederlands Limburg opteert men vooral voor frequent schonen van poelen (om de drie à vijf jaar). De vegetatie en het slib worden op die manier afgevoerd, wat vaak leidt tot hogere aantallen larven Vroedmeesterpad (mond. med. Ben Crombaghs en Frans Abels). Op

een boerenerf nabij Heerlen wordt de vegetatie in verschillende tuinvijvers met betonnen bodem zelfs jaarlijks verwijderd (Figuur 12). Ook deze aanpak is succesvol, met honderden tot meer dan duizend larven per waterpartij (mond. med. Frans Abels). In de aangelegde steenhopen rondom de boerderij houden zich nu vele tientallen roepende Vroedmeesterpadden op. In Belgisch en Nederlands Limburg lijken de verschillende werkwijzes intussen goed aan te slaan.

Kan het kwaad mochten poelen periodiek uitdrogen? Het lijkt erop dat de soort wat dat betreft wel tegen een stootje kan. Bij 'gecontroleerde' drooglegging moet wel steeds worden gecheckt of er zich geen larven meer in het water bevinden. Zo'n tijdelijk drooglegging werkt in elk geval in het nadeel van organismen die zeer sterk aan water zijn gebonden. Vis en Meerkikker kunnen door deze beheeringgreep worden geëlimineerd, wat positief uitpakt voor Vroedmeesterpadden. Ook de oorspronkelijke voortplantingshabitat van

Figuur 11:

Een poeltje, gelegen in een schraal grasland, werd voorzien van een kleine dam. In het geval van massale kroos- of algenvorming, kan het water worden afgelaten. Het is nu afwachten of deze waterpartijen dor Vroedmeesterpadden zullen worden gekoloniseerd.

Foto: Iwan Lewylle

Infectieziekte chytridiomycose

De schimmel Batrachochytrium dendrobatidis kan de infectieziekte chytridiomycose veroorzaken. Er wordt gesteld dat deze infectieziekte één van de ergste is die gewervelden ooit heeft getroffen. Chytridiomycose heeft wereldwijd al tot het uitsterven van verschillende amfibieënsoorten geleid. Daarnaast zijn heel wat soorten door de ziekte sterk in aantal afgenomen. Zowel in Nederland als Vlaanderen blijkt 4 à 5% van de amfibieën te zijn besmet met de schimmel (Jooris & Spitzen, 2010), maar de precieze impact ervan op het inheemse amfibieënbestand is vooralsnog niet duidelijk. Zowel in België als Nederland werd al een Vroedmeesterpad slachtoffer van deze infectieziekte (Pasmans & Martel, 2010; mond. med. Spitzen A., 2013). Er is meer onderzoek nodig vooraleer we een zicht zullen krijgen of chytridiomycose ook voor inheemse amfibieën in de Lage Landen een ernstige bedreiging kan vormen. Doordat Vlaanderen vooralsnog niet beschikt over een gestandaardiseerd meetnet en populaties Vroedmeesterpad niet systematisch worden opgevolgd, is het niet mogelijk om opmerkelijke trends vast te stellen in de betreffende populaties. In het licht van potentiële bedreigingen als bovenstaande infectieziekte zou zo'n early warning system nochtans goede diensten kunnen bewijzen.

deze paddensoort (dynamische beek- en riviersystemen op een stenig substraat) droogt regelmatig van nature uit en de soort lijkt daar wel mee overweg te kunnen. Zo zetten Vroedmeesterpadden bv. in de Creuse in Frankrijk vaak larven af in regelmatig uitdrogende plasjes in rotsige rivierbeddingen. Vroedmeesterpadden komen dus, zoals eerder gesteld, vaak voor in urbaan leefgebied. Daar bieden betonnen voortplantingsbakken bovendien het

voordeel dat ze relatief eenvoudig kunnen worden geplaatst op locaties waar de grondwatertafel vrij diep onder het maaiveld zit. Op die manier kan gemakkelijk nieuw leefgebied voor de soort worden gecreëerd. Dergelijke sites kunnen ook fungeren als stapstenen of leiden tot de uitbouw van (grote) metapopulaties. Indien lokaal niet succesvol, kunnen de bakken relatief makkelijk worden verplaatst en elders worden ingezet.

Figuur 12:

Een poel met betonnen bodem op het erf van een boerderij in Nederlands Limburg. In deze waterpartij worden jaarlijks honderden larven Vroedmeesterpad aangetroffen. In de achtergrond liggen grote steenhopen als schuilplaats voor de Vroedmeesterpad. Heel wat dieren overwinteren in de schuur en kelder van de oude boerderij. Foto: Iwan Lewylle

Koerswijziging?

In de periode 2008-2012 werden er door het Regionaal Landschap Dijleland, Regionaal Landschap Pajottenland en Zennevallei en Natuurpunt verschillende initiatieven in Vlaams-Brabant op poten gezet. Aangezien de meeste populaties op het moment van ingrijpen al sterk afnamen of op de rand van uitsterven stonden, leidden deze acties tot nu toe helaas niet tot 'het grote herstel' van de soort. De nieuwe aanpak (i.e. regelmatig schonen van poelen en plaatsen van voortplantingsbakken), wordt desondanks best voorgezet zodat deze beheermaatregelen op termijn grondig op hun verdiensten kunnen worden geëvalueerd. In Belgisch en Nederlands Limburg wordt er vooral voortplanting vastgesteld in leefgebieden waar zowel de land- als voortplantingshabitat goed worden beheerd. Op plaatsen waar frequent beheer uitblijft, verdwijnt de Vroedmeesterpad uiteindelijk. De Vroedmeesterpad lijkt nu eenmaal een cultuurvolger met een kleine 'c' te zijn.

Conclusie

Het beheer van de landhabitat is en blijft uitermate belangrijk, maar het lijkt er sterk naar dat ook het beheer van de voortplantingshabitat cruciaal is, zeker voor kleine, geïsoleerde populaties. Indien we de soort van lokaal uitsterven willen behoeden, moeten we streven naar voldoende grote, met elkaar verbonden populaties en optimalisatie van het leefgebied. Ondanks het feit dat het onduidelijk is waar de Vlaamse populaties momenteel het meeste onder te lijden hebben (aanwezigheid van Meerkikkers,

slechte waterkwaliteit, natuurlijke populatieschommelingen, ongeschikt landhabitat of een combinatie van factoren), werden er de afgelopen jaren toch enkele successen geboekt door de aanleg van semipermanente waterpartijen en gericht beheer van de voortplantingshabitat. Een intensiever beheer en het voorzien van extra voortplantingsgelegenheid zou het tij voor de soort in Vlaanderen keren. Een soortbeschermingsplan, en dus een globale aanpak, dringt zich alvast op.

Dankwoord

Een woord van dank gaat uit naar Hyla, de amfibieën en reptielenwerkgroep van Natuurpunt. Verschillende Hylavrijwilligers waaronder Bert Vandenbosch, Boudewijn Goddeeris en Mark Lehouck droegen bij aan de inventarisatie in het kader van het Bijzondere natuurbeschermingsproject 'De Vroedmeesterpad in Vlaams-Brabant, een verkennende studie van de voortplantingshabitat'. De samenwerking met verschillende Natuurpuntafdelingen en medewerkers van het Regionaal Landschap Dijleland (RLD) en Regionaal Landschap Pajottenland en Zennevallei verliep zeer constructief en leidde tot verschillende nieuwe acties. De Stuurgroep Vroedmeesterpad verdient zeker ook een pluim voor haar inzet; deze mensen kwamen regelmatig samen in functie van het project 'De Vroedmeesterpad op de rand', een initiatief van RLD.

En als laatste een bijzondere dankbetuiging aan de provincies Vlaams-Brabant en Limburg voor de financiële ondersteuning van de twee provinciale projecten over de Vroedmeesterpad.

Referenties

- **Adriaans, D., Adriaans, T., Ameeuw, G.(red.)** (2008). Ontwikkeling van de criteria voor de beoordeling van de lokale staat van instandhouding van de habitatrichtlijnsoorten. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2008 (35), Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- **Crombaghs, B. & Hoogerwerf, G., (1993).** De Meertensgroeve te Vilt als leefgebied voor de Vroedmeesterpad *Alytes obstetricans*. Limes Divergens, Nijmegen.
- **Engelen P. & Jooris R., 2009.** Actuele status van habitatrichtlijnsoorten in Vlaanderen: de Vroedmeesterpad. *Hyla-flits* 1/2009.
- **Jooris, R. & A. Spitzen (2010).** Chytrodiomycose nu ook in België. *Hylaflits* 2010, nr. 1.
- **Lehouck, M., & Jooris, R., (2006).** Een groeve voor de Vroedmeesterpad. Brakona Jaarboek 2005. Natuurpunt, Mechelen.
- **Lewylle, I., (2011).** De Vroedmeesterpad in Vlaams-Brabant: een verkennende studie naar het voortplantingshabitat. *Natuur.Studie* 2011/14. Mechelen.
- **Pasmans, F. & Martel A., (2010).** Chytrodiomycose bij Belgische amfibieën. *Hylaflits* 2010, nr. 2.
- **Pennings, A., (2010).** Inrichting en beheer van nieuw biotoop voor de Vroedmeesterpad in Vlaams-Brabant. *Hylaflits* 2010, nr. 1.
- **Platform Geelbuikvuurpad en Vroedmeesterpad. Beschermingsplan Vroedmeesterpad & Geelbuikvuurpad in Limburg. Crombaghs, B. & Bosman W. (red.)** 2006-2010. Natuurbalans - Limes Divergens BV & stichting Ravon, Nijmegen.
- **Smit, R.C.J. (1981).** Verspreiding en biotopen van amfibieën in Zuid-Limburg e.o. - Stageverslag Instituut voor Taxonomische Zoölogie, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam & Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum.
- **van Buggenum H.J.M., Geraeds R.P.G. & Lenders A.J.W. (2009).** Herpetofauna van Limburg: verspreiding en ecologie van amfibieën en reptielen in de periode 1980-2008. *Natuurhistorisch Genootschap in Limburg*. 425 pp.

Auteurs

Iwan Lewylle

Natuurpunt Studie vzw

Coxiestraat 11, 2800 Mechelen

iwan.lewylle@natuurpunt.be

Vlaams-Brabantse Koepel voor Natuurstudie

De provincie Vlaams-Brabant ging in 2000 over tot de oprichting van de Vlaams-Brabantse Koepel voor Natuurstudie, Brakona.

Dit initiatief kadert momenteel binnen het provinciaal milieubeleidsplan 2009 - 2013 onder project 9 "natuurlijke entiteiten kwalitatief bevorderen" (betere natuur) en meer bepaald onder subdoelstelling 3 "uitbouw soortgericht beleid".

BRAKONA stelt zich de optimalisatie van het potentieel aan natuurkennis in functie van het natuurbehoud en -beheer in de provincie Vlaams-Brabant als hoofddoel. Meer bepaald de werking rond Prioritaire Provinciale Soorten (PPS) en de concretisering daarvan binnen het provinciaal biodiversiteitsproject "Koesterburen" is één van de taakstellingen.

Tevens wil het als contactorgaan het lokale studiewerk een meerwaarde geven door het voeren van een georganiseerd overleg tussen de bestaande milieuverenigingen en natuurstudiewerkgroepen.

Info:

Griet Nijs,
Projectcoördinator Brakona

Natuurpunt Studie
Coxiestraat 11
2800 Mechelen
015 77 01 61
E-mail: brakona@natuurpunt.be
www.brakona.be

Colofon

Met dank

aan auteurs en co-auteurs

- Pallieter De Smedt en Kevin Lambeets
- Roosmarijn Steeman
- Wout Willems
- Iwan Lewylle
- Jens D'Haeseleer

Voor het nalezen van de artikelen werd een beroep gedaan op enkele experts ter zake en gelegenhedsreferenten. Hiervoor wensen we uitdrukkelijk Dominique Verbelen, Hendrik Devriese en Robert Jooris te bedanken.

Eveneens dank aan de vele fotografen die belangeloos hun foto's ter beschikking stelden:

- Fons Bongers, Chantal Deschepper, Pallieter De Smedt, Jens D'Haeseleer, Jan Decreton, Bernhard Jacobi, Johannes Jansen, Leo Janssen, Kevin Lambeets, Iwan Lewylle, Jonas Mortelmans, Johan Neegers, Bruno Nef, Jean-Pierre Roland, Jules Robijns, Roosmarijn Steeman, Kasper Van Acker, Jan Van der Voort, Ralph Vandiest, Ward Vercruysse, Henk Wallays, Wout Willems, Hugo Willocx

Coördinatie en eindredactie

- Griet Nijs,
Brakona projectcoördinator

Vormgeving

- Luc Nagels, luc@vissenaken.be

Coverfoto's

- Vroedmeesterpad.
Foto Jan Van der Voort